

ТУРЛИ ХУДУДЛАРДА АНЪАНАВИЙ ХОНАНДАЛИК УСЛУБЛАРИ

Республика musiqa va san'at texnikumi

Ботирова Мақсуда

Бекбоева Наргиза

Аннотация: Ушбу мақолада Ўзбекистоннинг турли ҳудудларида шаклланган анъанавий хонандалик услублари, уларнинг ижро хусусиятлари, репертуар йўналишлари ҳамда маданий-тарихий омиллари таҳлил қилинади. Фарғона–Тошкент, Бухоро–Самарқанд, Хоразм, Қашқадарё–Сурхондарё каби ҳудудий ижро мактабларининг ўзига хос овоз йўналиши, интонация, ритмика ва бадиий талқин жиҳатлари ёритилади. Мақолада ҳудудий услубларни сақлаш ва таълим жараёнида ўргатишнинг аҳамияти ҳам асослаб берилади.

Калит сўзлар: анъанавий хонандалик, ҳудудий услуб, мақом, Фарғона–Тошкент, Бухоро–Самарқанд, Хоразм, миллий musiqa

Анъанавий хонандалик ўзбек миллий musiqa маданиятининг муҳим ва бой қатламларидан бири бўлиб, халқнинг маънавий мероси, тарихий хотираси ва эстетик дунёқарабини ифодалайди. У асрлар давомида шаклланиб, ҳар бир ҳудудда ўзига хос ижро мактаблари ва услубларни вужудга келтирган.

Ҳудудий услубларнинг шаклланишига халқнинг турмуш тарзи, урф-одатлари, шеърят анъаналари, маҳаллий musikiy муҳит ҳамда устоз–шогирд мактаблари таъсир кўрсатган. Шу боис, турли ҳудудларда анъанавий хонандалик услубларини ўрганиш ва қиёсий таҳлил қилиш миллий musiqa меросини сақлаш ва ривожлантиришда муҳим аҳамият касб этади.

Ҳудудий анъанавий хонандалик услубларининг умумий хусусиятлари

Турли ҳудудлардаги хонандалик услублари бир-биридан фарқ қилса-да, уларни бирлаштирувчи умумий жиҳатлар мавжуд: миллий лад-интонация тизимига таяниш; шеър ва musiqa уйғунлиги; устоз–шогирд анъанаси орқали ривожланиш; бадиий талқинда миллий руҳнинг устуворлиги; ижро безаклари (нақш, нолиш, оҳангдорлик)нинг мавжудлиги.

Шу билан бирга, ҳар бир ҳудуд ўзининг ижро темпераменти, овоз чиқариш услуби, динамика ва ритмикаси билан ажралиб туради.

Фарғона–Тошкент мактаби ўзбек анъанавий хонандалигида энг машҳур ва кенг тарқалган услублардан бири ҳисобланади. Бу услубда: овоз юмшоқ ва нафис чиқиши; куйда лирик ҳиссиёт устуворлиги; ижрода нафасни тежаб ишлатиш ва равонлик; musikiy безакларнинг нозик ва ўринли қўлланиши

каби хусусиятлар кўзга ташланади.

Фарғона–Тошкент услуби кўпинча қўшиқ мазмунини чуқур ҳис қилиш, шеърни таъсирчан етказиш билан ажралиб туради.

Бухоро–Самарқанд ҳудудий услуби ўзининг салобатли, мукамал ва анъанавий қоидаларга қатъий амал қилиниши билан тавсифланади. Ушбу услубда: ижро босиқ ва вазмин руҳда; овоз чиқаришда барқарорлик ва кучли назорат; мақом йўлларига қатъий риоя; мусикий образда фалсафий мазмун устувор бўлади.

Бу услуб, айниқса, классик мақомларни ижро этишда юқори даражада намоён бўлади.

Хоразм хонандалик услуби ўзининг жўшқинлиги, шиддатли ритмикаси ва ҳиссиётга бойлиги билан ажралиб туради. Бу услубда: овоз чиқариш кучли ва жарангдор; ижро темп жиҳатидан тезкор; ритм ва усуллар фаол қўлланади; сахнавий ҳаракат ва кайфият жонли бўлади.

Хоразм услубида ижро кўпинча тингловчини руҳлантирувчи, жамоавий кайфият уйғотувчи хусусиятга эга.

Жанубий ҳудудлардаги хонандалик услублари, хусусан Қашқадарё ва Сурхондарёда: ижро табиий ва халқона; овоз чиқаришда эркинлик ва кучли эмоция; қўшиқларда қаҳрамонлик, мардлик, шижоат руҳи

кўп учрайди.

Бу услубларда халқ ижоди, дostonчилик ва терма анъаналари билан узвий боғлиқлик сезилади.

Ҳудудий хонандалик услублари миллий мусиқа меросининг бойлигини белгилайди. Аммо замонавий оммавий мусиқа таъсири, ёшлар қизиқишининг ўзгариши, устоз–шогирд анъанасининг сусайиши каби омиллар айрим услубларнинг камайиб боришига сабаб бўлмоқда.

Шунинг учун қуйидаги ишлар муҳим ҳисобланади: ҳудудий ижро мактабларини ўрганиш ва ҳужжатлаштириш; аудио-видео архивлар ташкил этиш; фестивалъ ва танловларда ҳудудий ижроларга ўрин бериш; таълим муассасаларида маҳаллий услубларни ўқитиш.

Хулоса қилиб айтганда, турли ҳудудлардаги анъанавий хонандалик услублари ўзбек миллий мусиқа маданиятининг бой ва ранг-баранг эканини кўрсатади. Фарғона–Тошкент услубининг лирик ва нафислиги, Бухоро–Самарқанд мактабининг салобатли ва классик руҳи, Хоразм ижросининг жўшқинлиги ҳамда жанубий ҳудудлар услубларининг халқона ва шижоатли хусусиятлари миллий санъатимизнинг бебаҳо қирраларидир. Ушбу услубларни сақлаш, ўрганиш ва ёш авлодга етказиш миллий мусиқа меросини асрашнинг муҳим вазифаларидан бири ҳисобланади.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Кароматов Ф. Ўзбек мусиқа маданияти тарихи. – Тошкент: Фан, 2007.
2. Раджабов И. Мақом асослари. – Тошкент: Ўзбекистон, 2006.
3. Қодиров Т. Ўзбек анъанавий хонандалик санъати. – Тошкент: Санъат, 2015.
4. Ҳакимов А. Ўзбек халқ қўшиқлари ва ижрочилик анъаналари. – Тошкент: Ўқитувчи, 2010.
5. Абдуллаев А. Мусиқа педагогикаси асослари. – Тошкент: Фан, 2012.